

KIUSAAMISTA AMIKSESSÄ?

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus opiskelijoiden kokemasta kiusaamisesta ammatillisessa
koulutuksessa

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, kriisityö
syksy 2022
Jenni Pyöttiälä

Sosiaali- ja terveystieteiden kehittäminen ja johtaminen, kriisityö

Tekijä Jenni Pyöttiälä

Työn nimi Kiusaamista amiksessa?

Ohjaaja Leena Packalén

Tiivistelmä

Vuosi 2022

Ammatillisissa oppilaitoksissa perustutkintoa opiskelevat alle 21-vuotiaat opiskelijat ovat osallistuneet vuodesta 2008 lähtien joka toinen vuosi toteutettavaan valtakunnalliseen kouluterveyskyselyyn. Kouluterveyskyselyn mukaan ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat kokevat kiusaamista ammattiin opiskellessaan ja tämän opinnäytetyön tarkoitus on kuvata millaista kiusaamista ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat ovat kokeneet ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus ja sen tavoitteena on edistää ja kehittää kiusaamisen ehkäisyä ammatillisessa koulutuksessa.

Kirjallisuushaku toteutettiin suomeksi ja englanniksi viiden eri tietokannan kautta ja lopulliseksi tutkimusaineistoksi päättyi yhdeksän hakutulosta. Hakutulokset rajattiin vuosille 2012–2022.

Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tuloksista ilmenee, että ammatillisessa koulutuksessa koettu kiusaaminen on samantyyppistä kuin muissakin oppilaitoksissa, jonka lisäksi sitä voidaan kokea työharjoittelujaksojen aikana. Kiusaamiseen vaikuttavia asioita on tämän aineisto perusteella useita ja yhdeksi merkittäväksi vaikuttajaksi nousee kiusaamisen ennaltaehkäisy. Lisäksi kiusaamiskokemuksiin vaikuttavat oppilaitoksen prosessit kiusaamiseen puuttumisen suhteen sekä henkilökunnan kohtaamistaidot ja opiskelijoiden arvopohja ja tunne- ja vuorovaikutustaidot.

Avainsanat ammatillinen koulutus, kiusaaminen, kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Sivut 36 sivua

Since 2008, students under the age of 21 studying basic degrees in vocational educational institutions have participated in the national school health survey that is carried out every two years. According to the school health survey, students in vocational education experience bullying while studying for a profession, and the purpose of this thesis is to describe what kind of bullying students in vocational education have experienced and what factors affect it. The thesis is a descriptive literature review and its goal is to promote and develop bullying prevention in vocational education.

The literature search was carried out in Finnish and English through five different databases, and nine search results ended up as the final research material. Search results were limited to the years 2012–2022.

From the results of this descriptive literature review, it appears that the bullying experienced in vocational education is of the same type as in other educational institutions, in addition to which it can be experienced during work placement periods. Based on this data, there are several things that influence bullying, and bullying prevention is one of the most important factors. In addition, bullying experiences are influenced by the educational institution's processes regarding bullying intervention, as well as the coping skills of the staff and the students' value base and emotional and interaction skills.

Keywords vocational education, bullying, descriptive literature review

Pages 36 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Ammatillinen koulutus Suomessa	2
2.1	Ammatillisen koulutuksen historiaa	2
2.2	Ammatillinen koulutus tänään.....	3
2.2.1	Ammatillisen koulutuksen reformi.....	4
2.2.2	Ammatillisen koulutuksen tutkimus	5
3	Kiusaaminen	6
3.1	Kiusaamisen määritelmä.....	6
3.2	Kiusaamisen muotoja.....	7
3.2.1	Henkinen ja fyysinen kiusaaminen.....	7
3.2.2	Verkkokiusaaminen.....	8
3.2.3	Koulukiusaaminen	8
3.3	Kiusaaminen lain näkökulmasta	9
3.4	Kiusaamisen seurauksia	10
3.5	Kiusaamisen ennaltaehkäisy	11
4	Menetelmälliset lähtökohdat	11
4.1	Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	11
4.2	Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä	12
5	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus ja sen vaiheet	13
6	Tutkimuksen toteuttaminen	16
6.1	Aineistohaku	17
6.2	Valittu aineisto	19
6.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	23
7	Kokemuksia kiusaamisesta	24
7.1	Sosiaalinen syrjintä	25
7.2	Sanallinen hyökkääminen	25
7.3	Valheiden levittäminen.....	26
7.4	Fyysinen kiusaaminen	26

7.5	Verkkokiusaaminen.....	27
7.6	Opettaja kiusaajana	27
8	Kiusaamiseen vaikuttaneet asiat.....	28
8.1	“Kiusatun ura”	28
8.2	Kiusaamisen ennaltaehkäisyn vähyys.....	29
8.3	Kiusaamiseen puuttumisen haasteet.....	30
9	Pohdinta ja jatkotutkimusaiheet.....	30
	Lähteet.....	33

1 Johdanto

Sekä perusopetuksen että toisen asteen oppilaitosten opiskelijat vastaavat joka toinen vuosi valtakunnalliseen kouluterveyskyselyyn, jonka avulla hankitaan tietoa lasten ja nuorten hyvinvointiin sekä koulunkäyntiin ja opiskeluun liittyvistä asioista. Ammatillisissa oppilaitoksissa perustutkintoa opiskelevat alle 21-vuotiaat nuoret ovat osallistuneet kouluterveyskyselyyn vuodesta 2008 alkaen ja seuraava kouluterveyskysely toteutetaan vuonna 2023. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022)

Viimeisimmän kouluterveyskyselyn kuntakohtaiset tulokset julkaistiin 17.9.2021 ja ne ovat saatavissa sähköisesti Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tulospalvelusta. Oppilaitoskohtaisia tuloksia voi kukin oppilaitos tarkastella suojatusti ja tuloksia voidaan käyttää esimerkiksi yhteisöllisen hyvinvoinnin kehittämisessä ja opiskeluhuollon työn tukena. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2022a)

Tyttöjen lisääntynyt pahoinvointi on näyttäytynyt mm. mediassa, oppilas- ja opiskelijahuollon palveluissa, nuorisopsykiatrian poliklinikoilla sekä esimerkiksi lisääntyvinä keskeytyksinä sekä runsaina poissaoloina oppilaitoksissa. Uusimman kouluterveyskyselyn tuloksissa tyttöjen pahoinvointi näyttää lisääntyneen huolestuttavasti ja halusin tutkia asiaa enemmän.

Kiinnostuin nimenomaan tyttöjen ammatillisessa koulutuksessa kokemasta kiusaamisesta, sillä työskentelen ammatillista koulutusta tarjoavassa oppilaitoksessa ja olen myös oman työni kautta törmännyt tähän ilmiöön ja sen aiheuttamiin seurauksiin. Halusin tutkia sitä millaista kiusaamista ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat tytöt ovat kokeneet ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Monilla ammatillisen koulutuksen aloilla tytöt ovat opiskelijoina vähemmistönä ja siksi kiinnostuin nimenomaan heidän kokemuksistaan, ja siitä eroavatko ne jotenkin poikien kokemuksista.

Hain tietoa tyttöjen kokemasta kiusaamisesta ammatillisessa koulutuksessa HAMK:in tietoasiantuntijan kanssa, mutta aiheesta tehtyä tutkimusta tai muuta sukupuoleen sidottua tietoa aiheesta ei juurikaan löytynyt. Kiusaaminen ammatillisessa koulutuksessa kiinnosti minua

kuitenkin ilmiönä, joten päätin muokata tutkimuskysymystäni laajentamalla sen koskevan tyttöjen sijasta kaikkia ammatillisessa koulutuksessa opiskelevia opiskelijoita.

Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla pyrin kuvaamaan millaista kiusaamista ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat ovat kokeneet ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Kirjallisuuskatsauksen avulla toivon löytäväni tietoa kiusaamisilmiöstä ammatillisessa koulutuksessa ja uusia näkökulmia sekä ideoita kiusaamisen ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen ammatillisen koulutuksen kontekstissa.

2 Ammatillinen koulutus Suomessa

Seuraavaksi avaan tutkimukseni kontekstia eli suomalaisen ammatillisen koulutuksen historiaa ja nykytilaa sekä sitä ohjaavaa reformia ja lakeja. Tilastokeskus (2022) määrittelee ammatillisen koulutuksen tällä hetkellä seuraavasti: ”Perusopetuksen oppimäärän jälkeen suoritettava koulutus, jonka tarkoituksena on tuottaa ammatillista osaamista.”

2.1 Ammatillisen koulutuksen historiaa

Ammatillisen koulutuksen historia on pitkä ja sitä voi lähestyä useista tulokulmista. Suomalainen ammatillinen koulutus on kehittynyt yhdessä yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa ja nykypäivänä se on osa koulutusjärjestelmäämme. 1800-luvun lopulle saakka ammatit siirtyivät yleensä sukupolvelta toiselle ja niihin opiskeltiin työelämässä, mestarin opissa oppipoika opiskeli ensin kisälliksi ja sen jälkeen itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi. Vuonna 1897 toteutunut elinkeinovapaus kuitenkin muutti silloisen ammattikuntalaitoksen ja oppipoikajärjestelmän tilalle kehittyi koulumuotoinen ammatillinen koulutus. Itsensä ja perheensä työllään elättävien vastuuntuntoisten kansalaisten kasvattamisen lisäksi ammatillisen koulutuksen tavoitteena oli ammattialoin eriytyneen työvoiman kouluttaminen. (Laukia & Korkiakangas, 2014, s. 5)

Ammatilliset koulut olivat 1950-luvulle saakka varsin pieniä yksiköitä, mutta suomalaisen yhteiskunnan suuren murroksen kautta 1960 - luvulla, kasvoi teollisuuden ja palveluiden alojen

osuus yhteiskunnassa merkittävästi ja 1970 - luvulle tultaessa ei ammatillinen koulutus enää vastannut työelämän uusiin vaatimuksiin. (Laukia & Korhokangas, 2014, s. 6)

Peruskoulu-uudistus loi Suomeen yhtenäisen yhdeksän vuotta kestävä koulutusjärjestelmän 1970 – luvulle siirryttäessä ja 1974 käynnistyi keskiasteen koulunuudistus jatkamaan peruskoulu-uudistusta, ja jonka tavoitteena oli koulutuksellinen tasa-arvo. (Laukia & Korhokangas, 2014, s. 6)

Ammatillisen koulutuksen historiassa keskiasteen koulunuudistus aloitti uuden historiallisen jakson, jonka aikana se kiinnittyi aiempaa paremmin muuhun koulujärjestelmään ja tuli vaihtoehdoksi lukiokoulutukselle peruskoulun jälkeisinä opintoina. Ammatillisen koulutuksen opettajainkoulutus kehittyi ja yhteistyö eri yritysten kanssa lisääntyi. Ammattikoulu käsitteenä muutettiin ammatilliseksi koulutukseksi. (Laukia, 2013, s.11) Hallinnoinnin ja rakenteiden yhtenäistäminen tuotti ammatilliseen koulutukseen selkeyttä aiempaa mallia paremmin, mutta tämäkin koulutusjärjestelmä osoittautui toimimattomaksi työelämän vaatimuksiin nähden. (Laukia & Korhokangas, 2014, s. 6)

Lukion ja ammatillisen koulutuksen yhdistäminen aloitettiin 1990 – luvulla ja ensimmäinen ammattikorkeakoulu perustettiin vuonna 1992. Tämän lisäksi ammatillisen koulutuksen kehittämisen painopiste on ollut 1990 ja 2000 – luvuilla koulutuksen sisältöjen kehittämisessä. Työelämän ja koulutuksen yhteistyö on lisääntynyt ja ammatillisen koulutuksen kautta on mahdollista jatkaa opintoja korkeakouluun. (Laukia, & Korhokangas, 2014, s. 7)

2.2 Ammatillinen koulutus tänään

1.8.2021 laajentuneen oppivelvollisuuslain mukaan oppivelvollisuus jatkuu siihen saakka, kun opiskelija täyttää 18 vuotta ja sen tavoitteena on saada kaikki suorittamaan toisen asteen tutkinto. Laajentunut oppivelvollisuus koskee kaikkia 1.1.2021 jälkeen perusopetuksensa suorittaneita. Oppivelvollisuus voi päättyä ennen 18 vuoden ikää, mikäli opiskelija suorittaa ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. (Opetushallitus, 2022)

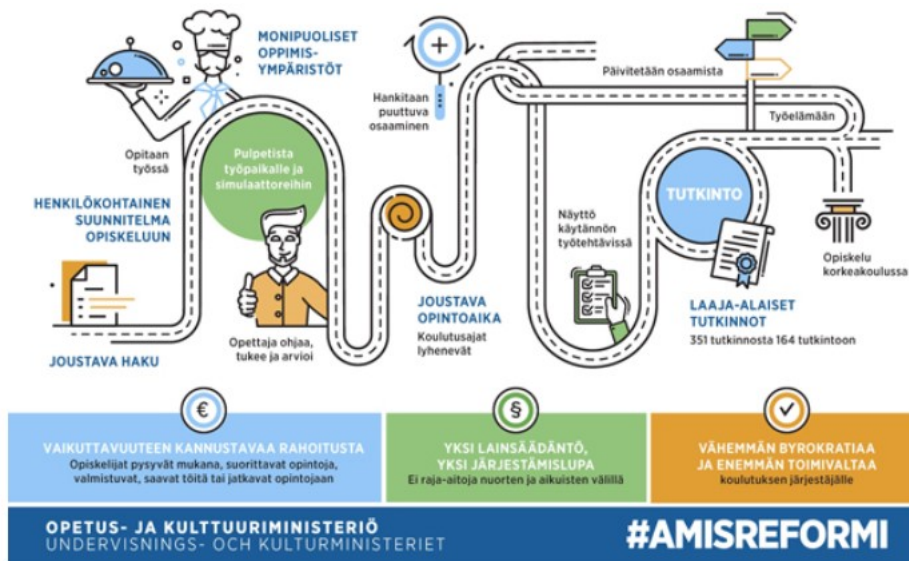
Tällä hetkellä joka toinen perusopetuksen päättäneistä nuorista hakeutuu opiskelemaan ammatilliseen koulutukseen. Ammatillisessa koulutuksessa voi tämän lisäksi suorittaa ammatillisia

lisä- ja täydennyskoulutuksia tai kouluttautua kokonaan uudelle alalle. Tänäkin päivänä ammatillisen koulutuksen tulee vastata työelämän vaatimuksiin kehittymällä jatkuvasti. Oppivelvollisuuslain (1214/2020) lisäksi ammatillista koulutusta ohjaavat laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) ja asetus ammatillisesta koulutuksesta (673/2017). (Opetushallitus, 2022a) Vuonna 2021 Suomessa erilaisissa ammatillisissa koulutuksissa aloitti 98 484 uutta opiskelijaa, joista 31 467 opiskelijaa oli ammatillisen perustutkinnon aloittavia 15–19-vuotiaita nuoria ja tutkinnon suoritti 68 016 opiskelijaa. (Vipunen.fi, 2022)

2.2.1 Ammatillisen koulutuksen reformi

Ammatillisen koulutuksen uudistaminen tuli 2010 - luvulla välttämättömäksi, sillä nähtiin kuinka työelämä tarvitsisi tulevaisuudessa aivan uudenlaista osaamista ja ammattitaitoa. Uusia ammatteja syntyisi ja vanhoja häviäisi, samaan aikaan kun koulutukseen käytettävää rahaa olisi yhteiskunnassa aiempaa vähemmän. Sipilän hallitus otti yhdeksi kärkihankkeekseen ammatillisen koulutuksen reformin, jonka tarkoituksena oli uudistaa ammatillinen koulutus osaamisperusteiseksi ja asiakaslähtöiseksi, lisäten samanaikaisesti työelämän kanssa tehtävää yhteistyötä. Samalla kun ammatillisen koulutuksen reformi luotiin, yhdistettiin myös laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) ja laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998) uudeksi laiksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2022)

Vuonna 2018 voimaantullut ammatillisen koulutuksen reformi ohjaa nykyistä ammatillista koulutusta ja se on kuvattuna alla olevassa kuvassa:

Kuva 1. Uusi ammatillinen koulutus (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2022)

2.2.2 Ammatillisen koulutuksen tutkimus

Ammatillisen koulutuksen tutkimusseura OTTU ry on perustettu ammatillisen koulutuksen kehittämisen tueksi. Ammattikasvatuksen ja ammatillisen koulutuksen tutkimus on kansainvälisesti arvostettua ja se ylläpitää koulutuksen tutkijoiden ja sitä kehittävien, johtavien sekä siitä päättävien tahojen välistä keskustelua. (OTTU ry, 2022) Ammatillisen koulutuksen tutkimusseura on lisäksi julkaissut vuodesta 1998 lähtien ammattikasvatuksen aikakauskirjaa, joka on tieteellinen, vertaisarvioitu julkaisu ja sisältää tiedeartikkeleita, kirjallisuusarvioita, katsauksia sekä puheenvuoroja. (Ammattikasvatuksen aikakauskirja, 2021)

Ammatillisen koulutuksen tutkimusseura järjestää vuosittain AMK- ja ammatillisen koulutuksen tutkimuspäivät, joissa esimerkiksi ammatillisesta koulutuksesta tehtyä tutkimustietoa ja ammatillista koulutusta esitellään tutkijoiden ja käytännön toimijoiden kesken. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen tutkijoiden ja toimijoiden lisäksi tutkimuspäiville osallistuvat ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen edustajat sekä työelämän ja viranomaistahojen edustajat. (OTTU ry, 2022a)

Ammatillisen koulutuksen tutkimus on vireää ja sitä tehdään paljon. Useilla yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on ammatillista koulutusta tutkivia työryhmiä- ja yksiköitä ja ammatillisen koulutuksen kontekstiin liittyviä väitöskirjoja löytyy paljon. (OTTU ry, 2022a)

3 Kiusaaminen

3.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaaminen on ilmiönä yleinen, mutta samalla vaikeasti määriteltävä ja tästä syystä sen havaitseminen ja mittaaminenkin voi olla haasteellista. (Laitinen, Haanpää, Francke & Lahtinen, 2020, s.8) Kiusaamista ilmiönä voidaan lähestyä monien teoreettisten viitekehysten kautta ja näin ollen sitä voidaan tutkia eri näkökulmista. Kiusaaminen on aina subjektiivinen kokemus, joten ilmiön määrittely voi olla hankalaa siksi, että eri ihmiset määrittelevät sen eri tavoin ja kokevat eri asiat kiusaamisena. Kiusaamisen määritelmälle on kuitenkin tarve, jotta ilmiötä voidaan tarkastella ja tutkia ja jotta sitä voidaan ennaltaehkäistä ja siihen voidaan puuttua. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017, s.15–17)

Kiusaamisella on olemassa erityisiä piirteitä, joiden avulla ilmiön määrittelemine on mahdollista tehdä, erottaen se esimerkiksi satunnaisesta riidasta tai erimielisyydestä. Perinteisesti kiusaaminen määritellään toistuvaksi, tietoiseksi ja valtaa käyttäväksi toiminnaksi, joka kohdistuu yhteen ja samaan henkilöön aiheuttaen vahinkoa ja/tai pahaa mieltä ja jonka kohteen on vaikea puolustautua tekijää vastaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017, s. 17) Kiusaamista on tutkittu paljon kansainvälisesti ja englannin kielellä kiusaaminen määritellään American Psychological Associationin (2022) mukaan seuraavasti: *“n. persistent threatening and aggressive physical behavior or verbal abuse directed toward other people, especially those who are younger, smaller, weaker, or in some other situation of relative disadvantage.”* American Psychological Association on yhdysvaltalainen psykologien ammattijärjestö, johon kuuluu 150 000 jäsentä.

Kiusaaminen on usein myös ryhmäilmiö, ja tällöin itse kiusaamisen lisäksi siinä on kyse jokaisen yksilön ja ympäröivän ryhmän toiminnasta ja reaktioista. Kun yksilö tulee kiusatuksi, vaikuttaa ilmiöön myös se, miten tapahtumaan ympäröivät muut ihmiset reagoivat ja miten he suhtautuvat

kiusattuun tai itse toimivat. Usein kiusaamisen ympärille muodostuu erilaisia rooleja, jotka vaikuttavat esimerkiksi sen jatkumiseen. Kiusaaja voi saada tukea toiminnalleen apurilta, joka lähtee mukaan kiusaamiseen tai kannustajalta, joka nauraa tapahtuneelle ja näin tukee toiminnan jatkumista. Suuri enemmistö kiusaamisen ympärillä on yleensä hiljaisen hyväksyjän roolissa, tietäen kiusaamista tapahtuvan, mutta käyttäytyen kuten ei tietäisi siitä. Kiusattu voi saada tukea puolustajan roolissa olevalta, joka ryhtyy selkeästi puolustamaan häntä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017, s.18, Laitinen ym., 2020, s.8)

3.2 Kiusaamisen muotoja

Yksittäinen riitatilanne tai erimielisyys, tai jopa väkivaltatilanne voidaan erottaa kiusaamisesta erilaisten tunnusmerkkien avulla. Kiusaamisessa on aina kyse siitä, että kiusatuksi joutunut on kohteena toistuvasti ja tilanteessa käytetään tietoisesti valtaa eikä kiusaamisen kohde pysty kovinkaan helposti puolustautumaan. (Laitinen ym., 2020, s. 8) Kiusaaminen voi olla suoraa, sanallista tai fyysistä vahingoittamista tai epäsuoraa, syrjimistä tai kiusatun vuorovaikutussuhteiden vahingoittamista. (Pörhölä, 2008, s. 3) Seuraavaksi avaan erilaisia kiusaamisen muotoja ja niiden ominaispiirteitä.

3.2.1 Henkinen ja fyysinen kiusaaminen

Yleisin kiusaamisen muoto on henkinen kiusaaminen, joka yleensä ilmenee uhrin satuttamisella haukkuen tai nimitellen. Kiusatun ulkonäköä, henkilökohtaista ominaisuutta tai tapaa, jolla hän käyttäytyy, pilkataan tai hänelle nauretaan. Henkinen kiusaaminen voi ilmetä myös uhkailuna ja/tai kiristämisenä. Kun kyseessä on epäsuora henkinen kiusaaminen, vaikutetaan ympäristön ajatuksiin ja suhtautumiseen kiusattua kohtaan esimerkiksi puhumalla hänestä pahaa selän takana tai levittelemällä hänestä perättömiä juoruja. (Pörhölä, 2008, s. 3)

Fyysinen tahallinen toisen satuttaminen, kuten lyöminen, töniminen tai esimerkiksi hänen omaisuutensa rikkominen tai hävittäminen on toinen yleinen kiusaamisen muoto. (Pörhölä, 2008, s. 3) Fyysinen seksuaalinen häirintä on myös kiusaamisen muoto, jonka voidaan katsoa jopa olevan rikoksena rangaistavaa seksuaalista häirintää. (Laitinen ym., 2020, s. 9)

3.2.2 Verkkokiusaaminen

Kiusaaminen verkossa on lisääntynyt ihmisten viettäessä yhä enemmän aikaa siellä ja kun vuorovaikutussuhteiden ylläpitäminen on osittain siirtynyt sosiaalisen median maailmaan. Verkkokiusaamisen käsitteellä tarkoitetaan esimerkiksi loukkaavaa kommentointia sosiaalisessa mediassa tai ilman lupaa toisen henkilön kuvan julkaisemista verkossa. (Laitinen ym., 2020, s.8, 12)

Varsinkaan lasten ja nuorten kohdalla tuskin koskaan on kyse pelkästä verkossa tapahtuvasta kiusaamisesta, vaan he joutuvat kiusatuiksi myös muilla tavoin. (Laitinen ym., 2020, s. 12)

Verkkokiusaamisen yleisyyttä on haasteellista määritellä, sen vähäisen tutkimuksen vuoksi, mutta kouluterveyskyselyiden mukaan verkossa tapahtuvaa kiusaamista kuitenkin ilmenee. (Hietajärvi, 2021, s. 60–61)

3.2.3 Koulukiusaaminen

Koulukiusaaminen on koulussa tai oppilaitoksessa tapahtuvaa, yksilöiden välillä tapahtuvaa tai yhteisöllistä henkistä tai fyysistä väkivaltaa, joka useimmiten kohdistuu yhteen oppilaaseen/opiskelijaan. Kiusaamiskokemukset ovat yksilöllisiä, eikä kaikkea koettua koulukiusaamista ole tarkoitettu kiusaamiseksi. Uusimman vuonna 2021 tehdyn kouluterveyskyselyn mukaan kiusaamiskokemuksia on jokaisella perusopetuksen luokka-asteella ja myös toisen asteen oppilaitoksissa, vaikkakin koulukiusaaminen ilmiönä on vähentynyt viime vuosina. (Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2021)

Kuka tahansa oppilas tai opiskelija voi joutua kiusatuksi ja sillä voi olla pitkäkestoiset vaikutukset kiusatun elämään, henkiseen hyvinvointiin, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Tämän lisäksi pitkäkestoisia vaikutuksia voivat kokea myös ne oppilaat/opiskelijat, jotka eivät ole mukana koulukiusaamisessa, mutta seuraavat sitä sivusta tai esimerkiksi puolustavat kiusattua. (Pörhölä, 2008, s. 4)

Koulukiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen on haasteellista sen hankalan määrittelyn vuoksi. Lisäksi yksilölliset kokemukset haastavat tilannetta. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja opiskeluryhmien ryhmäytymisprosessien tukeminen sekä kiusaamiseen puuttuminen ovat

merkityksellisiä tekoja ilmiön vähentämisessä ja lisäksi kiusattujen tukeminen vielä kiusaamisen loppumisen jälkeen on tärkeää heidän tulevaisuutensa kannalta. (Pörhölä, 2008, s. 13–14)

Viimeaikaisten kouluterveyskyselyiden mukaan ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat kokevat useammin kiusaamista kuin lukiokoulutuksessa opiskelevat. Kiusaamisen havaitseminen ja tunnistaminen ammatillisessa koulutuksessa on kuitenkin haasteellista opiskelijoiden itsenäisyyden ja työharjoittelujaksojen vuoksi, sillä mahdollisuuksia opiskelijoiden välisten vuorovaikutussuhteiden tarkkailuun on melko vähän. (Pörhölä, 2021, s. 195)

3.3 Kiusaaminen lain näkökulmasta

Suomen perustuslain mukaan kaikki ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan. (Perustuslaki, 731/1999) Perusopetuslaki (642/2010), lukiolaki (714/2018) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) määrittävät, että oppilaalla/opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön, joka opetuksen järjestäjällä on velvollisuus taata. Turvallinen opiskeluympäristö koostuu useasta osa-alueesta, fyysisestä, psyykkisestä sekä sosiaalisesta. Lisäksi nykypäivän opiskeluympäristönä toimii monilta osin verkkoympäristö, jonka turvallisuuden takaaminen myös on oppilaitoksen vastuulla. (Laitinen ym., 2020, s. 13)

Oppilas- ja opiskeluhuoltolain (1287/2014) mukaan jokaisen oppilaitoksen on tehtävä suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusamiselta ja häirinnältä sekä omavalvontasuunnitelma tehdyn opiskeluhuoltosuunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi. 1.8.2022 astui voimaan muutoksia kaikkia luokka-asteita ja koulutuksen järjestäjiä koskevissa kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisemisen sekä kurinpidon määräyksissä. Nämä muuttuneet määräykset tulee huomioida paikallisessa suunnittelutyössä ja huomioida toiminnassa lukuvuoden 2023–2024 alusta alkaen. (Opetushallitus, 2022b)

Ammatillisen koulutuksen määräyksiin on tullut muutos, jossa *“opiskelijan velvollisuuksiin on lisätty vaatimus syrjimättömyydestä. Opiskelijan on jatkossa käyttydyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden opiskelijoiden, oppilaitosyhteisön tai*

opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä.” Lisäksi “Opettajan ja rehtorin ilmoitusvelvollisuus ja koulumatkojen turvallisuus lisätty. Heillä on jatkossa velvollisuus ilmoittaa huoltajalle tai muulle edustajalle epäilty kiusaaminen, häirintä, väkivalta ja syrjintä oppimisympäristössä ja koulumatkalla. Ilmoitusvelvollisuus koskee kohteena ollutta ja epäiltyä opiskelijaa.”

(Opetushallitus, 2022b)

Kiusaaminen, varsinkin nuorten ja nuorten aikuisten kohdalla voi täyttää rikoksen tunnusmerkkejä ja olla rikoslain (39/1889) mukaan rangaistavaa. Kiusaaminen voi myös täyttää monen eri rikoksen tunnusmerkit, kohdistuen esimerkiksi kiusatun henkeen ja terveyteen tai omaisuuteen.

(Rikosuhripäivystys, 2019)

3.4 Kiusaamisen seurauksia

Vaikkakin kiusaaminen on yleensä pitkäkestoinen prosessi, voi kertaluonteisellakin kiusaamistilanteella olla kiusatulle pitkäkestoisia vaikutuksia. Itsetuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin kohdistuvat vaikutukset ovat monesti vaikeita korjata ja kiusatun elämälle voi aiheutua haasteita vuosiksi eteenpäin. Ne nuoret, joita on kiusattu peruskoulussa, tulevat muita todennäköisemmin kiusatuiksi myös toisen asteen opinnoissa. Tämänlaiset kiusaamisen kokemukset ovat ihmisen hyvinvoinnin ja terveyden kannalta huolestuttavia, sillä toistuva stressille altistuminen vaikuttaa yksilön henkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sitä kautta sosiaaliseen ja taloudelliseen hyvinvointiin. (Brendgen & Poulin, 2017, s. 8–9)

Kiusaamisen seurauksena kiusatuiden vertaissuhteet yleensä kärsivät ja heillä on useimmiten vähäisesti, tai ei ollenkaan ystäviä. Kiusatut myös pelkäävät menettävänsä ystävänsä ja kokevat etteivät muut pidä heistä, eivätkä he koe kuuluvansa esimerkiksi luokkayhteisöön. Vertaisiin tutustuminen ja suhteiden ylläpitäminen tuntuu vaikealta, kuten myös toisiin luottaminen. Erilaiset mielialahaasteet, ahdistus- ja masennusoireet ovat kiusatuksi joutuneilla huomattavasti yleisimpiä kuin ei kiusatuilla vertaisilla. (Pörhölä, 2008, s. 4–5, 13) Korkeakouluopiskelijoille vuonna 2012 tehty terveystutkimus osoitti, että myös korkeakouluissa opiskelevat kiusaamisen kohteeksi joutuneet opiskelijat ovat kokeneet kiusaamista jo vuosia ennen korkeakouluopintojensa alkamista. (Pörhölä, 2021, s. 194)

3.5 Kiusaamisen ennaltaehkäisy

Kiusaamisen ehkäiseminen on laaja kokonaisuus ja sitä voidaan lähestyä monesta eri tulokulmasta. Opiskelijoiden turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen sisältyvät jo opetussuunnitelmiin, opetukseen ja opiskeluhuollon sisältöihin. Myös kiusaamiseen puuttuminen on merkityksellistä, mutta erityisen tärkeää on sitä ennaltaehkäisevään työhön panostaminen. Oppilaitoksen toimintakulttuuriin ja yhteisöllisyyden rakentamiseen keskittyminen sekä erilaisten tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettamisesta huolehtiminen ennaltaehkäisee kiusaamista ja lisää oppilaiden/opiskelijoiden yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Opetushallitus, 2020, s. 30)

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat opiskelijat ovat ikätasoltaan sellaisia, että kiusaamisen ennaltaehkäiseminen on tehokkainta vaikuttamalla heidän asenteisiinsa ja ajattelutapoihinsa. Opiskeluyhteisöön kiinnittymiseen panostaminen on yhtä merkityksellistä kuin tietoaineksen jakaminen. Opiskeluhuollon palveluiden toimintamalleissa kiusaamisen ehkäisemisellä ja kiusaamisen kohteeksi joutuneiden tukemisella on suuri rooli. (Pörhölä, 2021, s. 195–196)

4 Menetelmälliset lähtökohdat

Tässä luvussa käsittelen kirjallisuuskatsausta tutkimusmenetelmänä ja avaan tämän tutkimuksen tarkoitusta, tavoitetta ja tutkimuskysymyksiä.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata, millaista kiusaamista ammatillisen koulutuksen opiskelijat ovat kokeneet ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Tutkimuksen tavoitteena on edistää ja kehittää kiusaamisen ehkäisyä ammatillisessa koulutuksessa.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista kiusaamista ammatillisen koulutuksen opiskelijat ovat kokeneet?
2. Mitkä asiat vaikuttavat ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemaan kiusaamiseen?

4.2 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Kun tutkimuksessa halutaan muodostaa kokonaiskuva tietyistä aihealueista tai asiakokonaisuudesta, on kirjallisuuskatsaus sekä keskeinen että merkittävä työväline. Aikaisempiin tutkimuksiin perustuva kirjallisuuskatsaus voi olla myös oma prosessimainen ja systemaattinen tieteellinen tutkimusmenetelmänsä, jonka avulla tehtävä tutkimus on mahdollista sijoittaa aiemmin tehdyn tutkimuksen kenttään sekä tehdä analyttinen kuvaus jostakin aiemmin tehdystä tutkimuksesta. (Stolt, Axelin & Suhonen, 2016, s. 7)

Kirjallisuuskatsaus voidaan tehdä joko tietyn tieteenalan tutkimuskirjallisuuden perusteella tai vaihtoehtoisesti poikkitieteellisesti, mikäli tutkimuksessa halutaan saada kattava kuvaus tutkittavasta ilmiöstä eri tieteenalojen näkökulmien kautta. (Stolt, Axelin & Suhonen, 2016, s. 7)

Salminen (2011, s. 9) perustelee kirjallisuuskatsauksen valitsemista tutkimusmetodiksi Bearfieldin ja Ellerin vuonna 2008 tekemän esityksen perusteella ja esittää viisi syytä sen tekemisen tärkeydelle. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan Salmisen (2011, s. 3) mukaan olemassa olevan teorian arvioinnin lisäksi jopa kehittää ja rakentaa uutta teoriaa. Lisäksi tekemällä kirjallisuuskatsaus, eli tutkimalla tutkimusta, voidaan kuvata tietyn teorian historiallista kehitystä sekä rakentaa kokonaiskuvaa tietyistä asiakokonaisuudesta ja tunnistaa siinä ilmeneviä ongelmia.

Luentomateriaalissaan Hämeen ammattikorkeakoulun terveystieteiden yliopettaja Leena Packalén (henkilökohtainen tiedonanto, 2019) on avannut kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineiston keräämisen hakuprosessia etukäteen rajatuksi ja täsmällisesti määritellyksi.

Aineistonkeruuprosessin tulee olla uudelleen toistettavissa ja siinä kuvataan kirjallisuuden keräämisen menetelmät kattavasti. Hakuprosessin kriteeristö kuvataan ja kriteerit täyttävät alkuperäistutkimukset muodostavat kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineiston.

Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä voidaan jaotella useaan erilaiseen tyyppiin ja sitä voidaan käyttää useisiin erilaisiin tarkoituksiin. Kirjallisuuskatsaukset jaetaan pääsääntöisesti kolmeen erilaiseen tyyppiin (kuvio 1), joita ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä laadullinen meta-synteesi ja määrällinen meta-analyysi. Kaikki kirjallisuuskatsaustyyppit sisältävät kuitenkin tietyt vaihtumattomat osat; kirjallisuuden haun ja

arvioinnin sekä löydetyn aineiston perusteella tehtävän synteessin ja analyysin. (Stolt, Axelin & Suhonen, 2016, s. 8)

Nimensä mukaisesti systemaattinen kirjallisuuskatsaus sisältää tutkijan läpikäymän hyvin laajan määrän tutkimustietoa tutkittavasta aiheesta. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla tutkija asettaa tutkimuksensa oman tieteenalansa sekä historialliseen kontekstiin. (Salminen, 2016, s. 15) Järjestelmällisesti tehtävä katsaus perustuu tarkasti määriteltyyn tutkimuskysymykseen ja siinä käytetään tarkoin valittuja menetelmiä ja tietoa haetaan aikaisemmista tutkimuksista kattavasti. (Stolt, Axelin & Suhonen 2016, s. 14)

Salmisen (2016, s. 18) mukaan, myös kaksi perussuuntausta sisältävä katsaus ja kirjallisuuskatsauksen kolmas perustyyppi on meta-analyysi. Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen meta-analyysi eroavat muodoiltaan toisistaan tutkimusmenetelmiensä takia ja ovat näin ollen omanlaisiaan tutkimussuuntauksia. Kvalitatiivinen meta-analyysi sisältää myös kaksi erilaista orientaatiota, metasynteessin ja metayhteenvedon, jotka taas eroavat toisistaan metasynteessin ollessa kuvailevampi ja tulkitsevampi kuin matemaattisempi ja määrällisempi metayhteenvedo. Kvantitatiivinen meta-analyysi käyttää tilastotieteen menetelmiä yhdistääkseen erilaisia kvantitatiivisia tutkimuksia. (Salminen, 2016, s. 20)

Kuvio 1. Kirjallisuuskatsauksen tyypittely (Salminen, 2016, s. 6).

5 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus ja sen vaiheet

Salmisen (2016, s. 6) mukaan kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan kuvata yleiskatsaukseksi ilman tiukkoja sääntöjä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmin käytetyistä perustyypeistä

kirjallisuuskatsausten joukossa ja siinä käytetyt aineistot voivat olla laajoja, eikä niiden valinnassa tarvitse huomioida metodisia sääntöjä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla tutkittavaa ilmiötä voidaan lähestyä muita kirjallisuuskatsauksen tyyppisiä väljemmin rajatuilla tutkimuskysymyksillä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan tutkittavasta ilmiöstä löytää erilainen, tai jopa uusi näkökulma kyseenalaistamalla aiempien tutkimusten tuloksia. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen, 2013, s. 294)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kahteen erilaiseen alatyyppeihin, jotka ovat narratiivinen ja integroiva. Narratiivinen katsaus on integroitua katsausta kevyempi muoto, jossa annetaan laaja kuva tutkittavasta aiheesta tai keskitytään sen historiaan ja kehityskulkuun. Narratiivisen katsauksen avulla tutkijan on mahdollista ajantasaistaa tutkittavan aiheen tutkimustietoa. (Salminen, 2016, s.13)

Integroivan katsauksen tekeminen on uuden tiedon tuottamisen tutkittavasta aiheesta kannalta hyvä tapa. Integroivan katsauksen avulla on mahdollista tehdä laaja katsaus erilaisiin tutkimustuloksiin, tutkimusmenetelmiin ja teoreettisiin lähtökohtiin. Integroitava katsaus sijoittuu usein osaksi systemaattista kirjallisuuskatsausta, vaikkakin se on myös oma katsaustyyppinsä. (Stolt, Axelin & Suhonen, 2016, s. 13)

Oman opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, sillä sen avulla on mahdollista saada tietoa tutkimuskysymyksiini ja selvittää kuinka paljon ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien kokemaa kiusaamista on aiemmin tutkittu ja mitä siitä tiedetään.

Tutkimusprosessia kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ohjaa tutkimuskysymys, jonka on oltava riittävän rajattu tutkittavan ilmiön syvällisen tarkastelun mahdollistumiseksi, mutta toisaalta ilmiön tarkasteleminen useista eri näkökulmista sallii tutkimuskysymykselle myös väljyyttä ja niitä voi olla useampia. (Kangasniemi ym., 2013, s.295)

Tutkimuskysymyksen muodostamisen jälkeen tutkimusaineistoksi etsitään siihen mahdollisimman relevantisti vastaava aineisto, jonka riittävyyden määrittelee tutkimuskysymyksen laajuus. Aineisto haetaan viimeaikaisesta tutkimuksesta, elektronisten tietokantojen ja manuaalisten hakujen avulla, joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti. Molemmissa menetelmissä haettu aineisto on

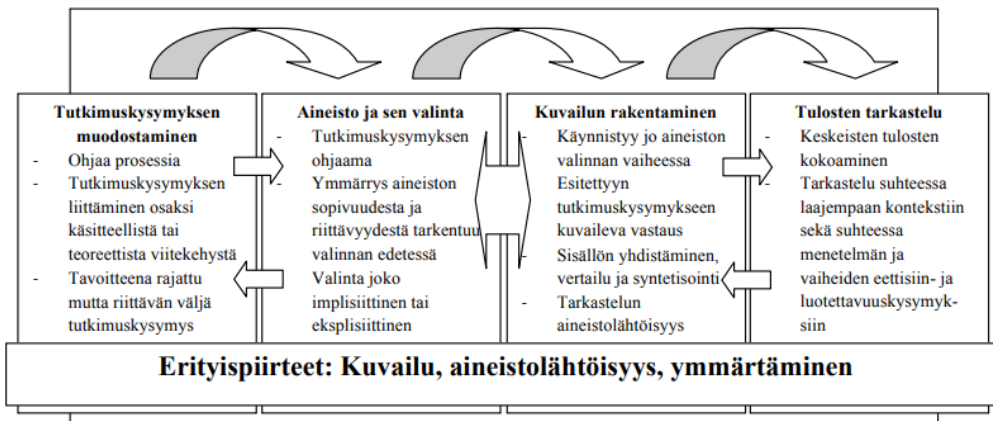
peräisin tieteellisesti relevanteista lähteistä, mutta implisiittisesti hankitun aineiston hankintaan valittuja tietokantoja, sisäänotto- tai arviointikriteereitä ei raportoida erikseen kuten eksplisiittisessä prosessissa tehdään. (Kangasniemi ym., 2013, s.295)

Kangasniemi ym. (2013, s. 296) toteavat kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineiston hankinnassa keskeiseksi asiaksi ilmiöstä aikaisemmin tehdyn tutkimuksen sisältöjä ja sitä, miten ne vastaavat tutkimuskysymykseen, joten tästä syystä valittu aineisto voi tarkentua tutkimusprosessin edetessä.

Kuvailun rakentaminen tutkittavasta ilmiöstä tutkimusaineiston perusteella on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen ydin. Valittu aineisto ryhmitellään niin, että sen avulla voidaan luoda sisäistä vertailua aiemmista tutkimuksista ja löytää tutkittavan ilmiön kannalta merkityksellisiä sisältöjä. Aiempien tutkimusten tuottaman tiedon synteessin luominen on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen kuvailun rakentamisen tärkein tekijä. (Kangasniemi ym., 2013, s.296–297)

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus päättyy tulosten kokoamiseen ja niiden tarkasteluun. Tutkimuksen tulee olla toistettavissa ja kaikkien aiempien tutkimusvaiheiden tuleekin olla mahdollisimman tarkasti esitettyinä katsauksesta tehdyssä raportissa. Tulosten tarkasteleminen selkeästi raportoiden vaikuttaa myös kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden arviointiin sekä siihen mitkä seikat ovat saattaneet vaikuttaa tulosten harhaanjohtavuuteen, joten niitä on syytä pohtia tutkimuksen tuloksia tarkastellessa. (Niela-Vilén & Hamari, 2016, s. 32)

Alla kuvattuna kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ja erityispiirteet.

Kuvio 2. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ja erityispiirteet (Kangasniemi ym., 2013, s.294).

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimuksen aineiston sisäänottokriteereinä tässä kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa olivat sekä suomenkieliset että englanninkieliset julkaisut vuosilta 2012–2022. Julkaisujen tuli olla vertaisarvioituja artikkeleita, väitöskirjoja, lisensoitettuja tai muita alan tunnettujen toimijoiden julkaisuja tai raportteja. Aineiston tuli kuvata ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien opiskelijoiden kokemaa kiusaamista ja vastata tutkimuskysymyksiin.

Aineiston sisäänottokriteerit	Aineiston poissulkukriteerit
julkaisuvuosi 2012–2022	julkaisuvuosi ennen vuotta 2012
vertaisarvioitu artikkeli, väitöskirja, lisensoitettua, alan tunnettujen toimijoiden julkaisu ja raportti,	aineisto ei ole sidottu ammatillisen koulutuksen kontekstiin

tutkimusaineiston kieli suomi tai englanti	tutkimusaineiston kieli on muu kuin suomi tai englanti
aineisto kuvaa ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien opiskelijoiden kokemaa kiusaamista	aineisto ei kuvaa ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien opiskelijoiden kokemaa kiusaamista
aineisto vastaa tutkimuskysymyksiin	aineisto ei vastaa tutkimuskysymyksiin
aineisto on verrattavissa suomalaisen ammatillisen koulutuksen kontekstiin	aineisto ei ole verrattavissa suomalaisen ammatillisen koulutuksen kontekstiin

Taulukko 1. Aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit

6.1 Aineistohaku

Tutkimuksen aineisto on haettu eri tietokantojen ja manuaalisen haun avulla. Aineistohakua tehtiin kaksi kertaa (5.9.2022 ja 5.10.2022) HAMK:in tietoasiantuntijan avustuksella ja haussa käytetyt tietokannat olivat HAMKFinna, ERIC, Google Scholar, Helda sekä tiede ja tutkimus.fi.

Finna.fi on kansalliskirjaston ylläpitämä, monien eri yhteistyökumppaneiden kanssa kehittävä laaja tietokanta kulttuuri- ja tiedeaineistoille. HAMK Finna tarjoaa opiskelijoilleen Finnan avointen aineistojen lisäksi lisensoituja e-aineistoja. Eric on kasvatusalan tutkimuksen tietokanta, josta löytyy artikkeleita ja tutkimuksia alan sisältä sekä tietoa siihen liittyvästä kirjallisuudesta sekä muista julkaisuista. Google Scholar on Googlen omistama ja hallinnoima tietokanta useiden eri tieteenalojen ja lähteiden kautta löydettävälle tieteelliselle kirjallisuudelle, artikkeleille ja

opinnäytetöille. Helda on Helsingin yliopiston digitaalinen arkisto, jonka kautta tarjotaan näkyvyyttä sekä yliopiston oppimateriaalille että tutkimusaineistolle. Tiede ja tutkimus.fi kokoaa ja jakaa tietoa Suomessa tehtävästä tutkimuksesta ja palvelun tarjoaa opetus- ja kulttuuriministeriö.

HAMK Finnassa tehdyssä haussa hakusanoina käytettiin "ammatilliset oppilaitokset" OR "ammatillinen koulutus" AND kiusaaminen OR koulukiusaaminen. Hakutuloksia löytyi 124 kpl, mutta suurin osa ei täyttänyt sisäänottokriteereitä ja lopulliseen aineistoon sisäänottokriteerien perusteella valikoitui vain yksi tutkimus. Kaikki hakutulokset käytiin läpi otsikkotasolla.

Kansainvälisen aineiston hakusanoina käytettiin "vocational education" bullying ja tuloksia löytyi 381 kpl, eli selkeästi enemmän kuin suomenkielisessä haussa. Otsikkotasolla läpikäymisen jälkeen hakutuloksista valikoitui kahdeksan artikkelia/tutkimusta, joista sisällön perusteella tutkimusaineistoon päätyi yksi tutkimus.

Eric tietokannassa hakusanoilla "vocational education bullying" hakutuloksia löytyi ainoastaan kymmenen, joista lopulliseen tutkimusaineistoon sisällön perusteella valikoitui vain yksi artikkeli.

Google Scholarin kautta hakusanoina käytettiin "ammatillinen koulutus kiusaaminen" ja hakutuloksia löytyi noin 8000. Otsikkotasolla läpikäymisen jälkeen sisäänottokriteerit täyttäviä tuloksia löytyi vain muutama, joista yksi päätyi lopulliseen tutkimusaineistoon. Runsaan hakutulosmäärän vuoksi tehtiin vielä toinen haku tarkennetuilla hakusanoilla "kiusaamiskokemukset ammatillinen koulutus", mutta selkeästi rajallisemmasta 380 kpl hakutulosmäärästä ei kuitenkaan löytynyt sisäänottokriteerit täyttäviä tutkimusaineistoon sopivia hakutuloksia.

Helda tietokannassa hakusanoilla "ammatillinen koulutus kiusaaminen" ei löytynyt hakutuloksia. Myöskään tiede ja tutkimus ei löytänyt sisäänottokriteerit täyttäviä hakutuloksia hakusanoilla "ammatillinen koulutus kiusaaminen" ja "kiusaaminen".

6.2 Valittu aineisto

Kahden kattavan haun sekä manuaalisen haun jälkeen lopulliseen tutkimusaineistoon päätyi yhdeksän hakutulosta, joista vertaisarvioituja artikkeleita on kuusi, opinnäytetutkielmia ja tutkimuksia molempia yksi ja yksi raportti.

Aijala (2022) tutki opinnäytetutkielmassaan ammatillisissa opinnoissa kiusaamista kokeneiden nuorten opintoihin kiinnittymistä sekä tulevaisuuden odotuksia ja näiden yhteyttä toisiinsa. Määrällinen tutkimus perustui Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiöltä (Otus) käyttöön saatua Amisbarometri-aineistoon.

Virossa Beilmannin (2017) tekemä laadullinen tutkimus selvittää kiusattujen nuorten kokemuksia ja kiusaamisen vaikutuksia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja keskeytymisuhkaan. Tutkimusaineisto kerättiin viiden nuoren henkilökohtaisista haastatteluista.

Dilmaç¹ (2017) tutki teini-ikäisten arvojen sekä verkkokiusaamisen ja toivottomuuden välistä yhteyttä. Määrällinen tutkimus toteutettiin AMOS19 ohjelman keräämän aineiston perusteella Turkissa.

Eronen-Levonen, Koivula ja Joronen (2015) tutkivat terveydenhuoltoalan opiskelijoiden kokemaa kiusaamista ja sen seurauksia sekä siitä selviämistä laadullisena tutkimuksena, jonka aineisto kerättiin yksilöhaastatteluin.

Norjassa toteutettu laadullinen tutkimus tutki naisopiskelijoiden sosiaalisia suhteita sukupuolen mukaan eritellyn ammatillisen koulutuksen kontekstissa. Hegna (2017) keräsi tutkimusaineistonsa vuonna 2013 tehdyistä naisopiskelijoiden haastatteluista.

Jauholan ja Kortelaisen tutkimusraportissa (2018) monimenetelmällisesti toteutettu tutkimus perustuu aikaisempien tutkimusten ja kehittämistyön tuloksiin, opiskelijoille suunnattuihin kyselyihin sekä koulutuksen järjestäjien haastatteluihin. Tämän lisäksi aineistona on käytetty koulutuksen järjestäjiä ohjaavia asiakirjoja.

Pörhölän (2021) artikkelissa keskitytään kiusaamiskokemuksiin opiskelijan hyvinvoinnin uhkana. Tutkimusaineisto tässä laadullisesti toteutetussa tutkimuksessa on kerätty Kouluterveyskyselyn ja Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen (KOTT) aineistojen pohjalta.

Kouluterveyskysely (2021) tarjoaa valtakunnallista tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Laadullisen tutkimuksen kyselylomakkeella toteutettu tutkimus tehdään joka toinen vuosi ja siihen osallistuvat lapset ja nuoret perusopetuksen 4.–9. luokalta sekä toisen asteen oppilaitoksista.

Yerlikaya, (2014) toteutti määrällisen tutkimuksen perustuen 213 ensimmäisen vuoden ammatillisen koulutuksen opiskelijan kyselytutkimusvastauksiin Turkissa. Tutkimuksessa tarkastellaan kiusaamisen tai sen määrän vaihtelua liittyen eri opiskelualoihin, sukupuoleen tai opintojen vaiheeseen liittyen toisen asteen koulutuksessa.

Lopullinen aineisto on kuvattuna alla olevassa taulukossa.

Tekijä, tutkimuksen nimi	Tutkimuksen tavoite	Tutkimuksen aineisto ja tutkimusmenetelmä	Tutkimustulokset
Aijala, Assi Opinnäytetutkielma, 2022 Ammatillisissa opinnoissa kiusaamista kokeneiden nuorten opintoihin kiinnittyminen ja odotukset tulevaisuudesta	Tutkielman tavoitteena on selvittää kiusaamisen ja nuorten opintoihin kiinnittymisen sekä tulevaisuuden odotusten yhteyttä.	Tutkielmassa käytettiin Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiöltä (Otus) käyttöön saatua Amisbarometri-aineistoa ja se toteutettiin määrällisin menetelmin.	Tulokset lisäsivät tietoa ammatillisiin opintoihin kiinnittymisestä ja opintoihin kiinnittymisen yhteydestä opiskelijan yksilöllisiin ominaisuuksiin sekä sosiaalisiin suhteisiin. Nuorten tukemisen ammatillisessa koulutuksessa ja sen jälkeiseen elämään siirtymisen kannalta tutkielma tuotti tärkeää tietoa.

Beilmann, Mai Artikkeli, 2017 Dropping out Because of the Others: Bullying among the Students of Estonian Vocational Schools	Tutkimus selvittää kiusattujen nuorten kokemuksia ja kiusaamisen vaikutuksia ammatillisen koulutuksen keskeyttämiseen ja keskeytymisuhkaan.	Tutkimus toteutettiin laadullisena ja se perustui viiden nuoren syvällisiin henkilökohtaisiin haastatteluihin.	Tutkimus paljasti kiusaamisen vaikutukset nuorten koulutuspolkuihin sekä sen, kuinka kiusaamisen uhriksi joutuminen on muokannut heitä ihmisinä.
Dilmaç1, Bülent Artikkeli, 2017 The Relationship between Adolescents' Levels of Hopelessness and Cyberbullying: The Role of Values	Tutkimuksen tavoitteena on esittää teini-ikäisten arvojen ja verkkokiusaamisen sekä toivottomuuden välistä yhteyttä sekä testata luotua mallia näiden suhteiden välillä.	Määrällinen tutkimus toteutettiin AMOS19 ohjelman keräämän aineiston perusteella.	Tutkimuksen mukaan verkkokiusaamisen ja toivottomuuden tunteeseen vaikuttavista muuttujista tärkeimmäksi nousevat teini-ikäisten arvot.
Eronen-Levonen, E., Koivula, M., & Joronen, K. Artikkeli, 2015 “Se oli aina kuin veitsellä olis lyöty...” Kokemuksia kiusatuksi tulemisesta terveydenhuoltoalan opintojen aikana.	Tutkimuksen tavoitteena on selvittää terveydenhuoltoalan opiskelijoiden kokemaa kiusaamista, siitä selviämisen keinoja ja kiusaamiskokemusten seurauksia.	Tutkimusaineisto laadulliseen tutkimukseen kerättiin yksilöhaastatteluin.	Tutkimustulosten mukaan kiusaaminen hankaloittaa opiskeluista selviämistä ja hoitajaidentiteetin muovautumista. Kiusaaminen ja siihen puuttuminen tulisi huomioida nykyistä paremmin myös koulutuksen opetusohjelmatasolla.

Hegna, Kristinn Artikkeli, 2017 Conflicts, Competition and Social Support in Female-Dominated Vocational Education- Breaking or Reaffirming Stereotypical Feminity?	Tutkimuksella selvitetään miten naisopiskelijat kuvailevat sosiaalisia suhteitaan sukupuolen mukaan eritellyn ammatillisen koulutuksen kontekstissa.	Laadullinen tutkimusaineisto perustuu 2013 tehtyihin haastatteluihin, toisen asteen ammatillisen tutkinnon suorittaneille naisopiskelijoille, jotka ovat opiskelleet ryhmässä, jossa opiskelijoista vähintään 85 % on samaa sukupuolta.	Tutkimukseen osallistuneiden yhtenäinen sukupuoli korostaa tutkimustuloksissa hierarkian ja muun naisille stereotyyppillisen käytöksen merkitystä kiusaamiskokemuksissa.
Jauhola, L., & Kortelainen, J. Raportti, 2018 Osallisena opinnoissa. Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa. Raportit ja selvitykset, 7.	Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa ammatillisen koulutuksen opiskelijan osallisuuden ja oman aktiivisuuden vahvistamisesta koulutuksen eri vaiheissa.	Monimenetelmällisesti toteutettu tutkimus perustuu aikaisempien tutkimusten ja kehittämistyön tuloksiin, opiskelijoille suunnattuihin kyselyihin sekä koulutuksen järjestäjien haastatteluihin. Tämän lisäksi aineistona on käytetty koulutuksen järjestäjiä ohjaavia asiakirjoja.	Kiusaamisen osalta tutkimustuloksissa käy ilmi opetuksen tarjoajan henkilöstön koulutuksen ja kohtaamistaitojen merkitys kiusaamiskokemuksiin.
Pörhölä, M. Artikkeli, 2021 Kiusaamiskokemukset opiskelijan hyvinvoinnin uhkana.	Artikkelissa tiivistetään ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulujen opiskelijoiden kiusaamiskokemuksia ja pohditaan keinoja kiusaamisesta aiheutuvien ongelmien ehkäisemiseksi.	Tutkimusaineisto laadullisesti toteutetussa tutkimuksessa on kerätty Kouluterveyskyselyn ja Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimuksen (KOTT) aineistojen pohjalta.	Artikkelissa todetaan kiusaamiskokemusten aiheuttavan kauaskantoisia vaikutuksia ja peräänkuulutetaan henkilöstön kouluttamista kiusaamisongelmien käsittelyssä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Kouluterveyskysely 2021	Tutkimuksella haetaan valtakunnallista tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä ja koulunkäynnistä.	Tutkimusaineisto kerätään eri ikäryhmiltä laadullisen tutkimuksen kyselylomakkeella, joka toinen vuosi.	Tutkimuksen mukaan lähes 20 % ammatillisen koulutuksen opiskelijoista on kokenut kiusaamista.
Yerlikaya, Ibrahim Artikkeli, 2014 Evaluation of Bullying Events among Secondary Education Students in Terms of School Type, Gender and Class Level	Artikkelissa tarkastellaan kiusaamisen tai sen määrän vaihtelua liittyen eri opiskelualoihin, sukupuoleen tai opintojen vaiheeseen liittyen toisen asteen koulutuksessa.	Määrällinen tutkimus perustui 213 ensimmäisen vuoden ammatillisen koulutuksen opiskelijan kyselytutkimusvastauksiin.	Tutkimuksessa kävi ilmi, että ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokivat enemmän kiusaamista kuin lukiossa opiskelevat. Merkittäviä sukupuolieroja kiusaamisen suhteen ei huomattu.

Kuvio 2. Lopullinen aineisto.

6.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tämä kuvaileva kirjallisuuskatsaus on tehty hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla, huolellisesti ja riittävästi aikaa varaten. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on luonut hyvän tieteellisen käytännön ohjeistuksen, joka koskee kaikkia tehtyjä tutkimuksia. Ohjeistus on luotu yhteistyössä suomalaisen tiedeyhteisön kanssa, ja sen mukaan hyvää tieteellistä käytäntöä noudattanut tutkimus soveltaa tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä, jotka noudattavat tieteellisen tutkimuksen kriteerejä ja ovat eettisesti kestäviä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2021)

Tämän tutkimuksen aineiston hakuun sain apua HAMK:in tietoasiantutijalta ja sisäänotto- sekä poissulkukriteereitä pohdimme yhdessä opinnäytetyötäni ohjaavan opettajan kanssa ja lopullinen

tutkimusaineisto käytiin myös läpi yhdessä ohjaavan opettajani kanssa. Aineiston valinnassa pohdin tarkoin kunkin aineiston vastausta tutkimuskysymyksiini perehtymällä siihen rauhassa ja tästä syystä lopullisen aineiston määrä jäikin verrattain pieneksi. Halusin myös, että kirjallisuuskatsauksen aineisto ei ole liian vanhaa ja tästä syystä epärelevanttia ja siksi aineiston sisäänottokriteeriksi päätettiin, että aineiston tulee olla julkaistu vuosien 2012–2022 välisenä aikana. Kirjallisuuskatsauksessa kunnioitettiin tutkijoiden tekemää työtä ja heihin viitattiin HAMK:in lähdeviiteohjeiden mukaisesti. Kaikki tutkimusaineistoni tulokset olen aukikirjannut kuten ne alkuperäisessä lähteessä on kirjoitettu, tuloksia vääristelemättä tai mitään pois jättämättä.

Tutkimuksen luotettavuuteen on varmasti vaikuttanut se, että tutkimuskohteestani on tehty verrattain vähän tutkimusta, varsinkin Suomessa. Kaikki tutkimusaineistoni on kuitenkin kerätty niin läpinäkyvästi, että sen voi kuka tahansa hakea uudelleen. Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luotettavuuteen vaikuttaa pienen aineiston lisäksi se, että osa aineistosta on peräisin muualta kuin Suomesta ja erilaiset kulttuurilliset piirteet voivat vaikuttaa tutkimustuloksiin niin, että ne ovat erilaiset kuin suomalaisen ammatillisen koulutuksen kontekstissa. Lisäksi osa aineistosta oli englanninkielistä tieteellistä tekstiä ja on mahdollista, että olen ymmärtänyt jotakin väärin. Toisaalta kansainvälinen tutkimus voi osaltaan lisätä kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta. Pieni aineisto antaa tuloksia vain rajatun opiskelijamäärän kiusaamiskokemuksista ja lisäksi määritelmät kiusaamiselle voivat olla erilaisia jokaisen henkilökohtaisen kokemuksen perusteella.

7 Kokemuksia kiusaamisesta

Kouluterveyskyselyn (2021) mukaan Suomessa lähes 88 % ammatillisen koulutuksen opiskelijoista ei ole kokenut lainkaan kiusaamista koko lukuvuoden aikana. Suurin osa opiskelijoista kokee siis ammatillisen koulutuksen kasvuympäristön turvallisenä, mutta myös kiusaamista kokeneita opiskelijoita kuitenkin valitettavasti löytyy.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineiston mukaan ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokema kiusaaminen on moniulotteista ja monelta eri taholta lähtöisin olevaa. Koettu

kiusaaminen on ollut sosiaalista syrjintää, sanallista hyökkäämistä, valheiden levittelyä, fyysistä ja verkossa tapahtuvaa kiusaamista. Kiusaajina ovat olleet toiset opiskelijat, opettajat tai työharjoittelupaikan kollegat, esimiehet tai asiakkaat. Tarkastelen seuraavaksi tutkimusaineistoni avulla löytynyttä tietoa ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemasta kiusaamisesta.

7.1 Sosiaalinen syrjintä

Pörhölän (2021, s.192) artikkelissa vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä tyttöjen kokemusten mukaan tyyppillisen kiusaamisen muoto on sosiaalista syrjintää, jossa kiusattu jätetään huomiotta ja/tai kaveriporukan ulkopuolelle. Myös pojat kokivat sosiaalisen syrjinnän toiseksi tyyppisimpänä kiusaamismuotona. ”Tyttöjen ongelmaksi” koettua sosiaalista syrjintää Hegnan (2017, s.10–11) artikkelissa haastateltu naisopiskelija kuvailee ilmiöksi, jossa ryhmää dominoiva opiskelija kokee olevansa kiusattua parempi ja ylempiarvoisempi, ja tätä kautta heikompi on kaveriporukan ulkopuolelle jätettävä. Sosiaalisen syrjinnän muotoja ovat myös elein tai ilmein kiusatulle osoittaminen, ettei hänen seuraansa toivota, konkreettisesti ryhmästä eristäminen, nöyryyttäminen tai opiskelujen etenemisen vaikeuttaminen esimerkiksi tiedottamisen ulkopuolelle jättämisellä. (Eronen-Levonen, Koivula & Joronen, 2015, s.153) Uusimman kouluterveyskyselyn (2021) mukaan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista syrjivää kiusaamista kokeneiden osuus suomalaistaustaisilla opiskelijoilla on 18,4 % ja ulkomaalaistaustaisilla 35,2 %.

7.2 Sanallinen hyökkääminen

Naurunalaiseksi tekeminen, kiusoittelu, vähättely, vihjailu, nimittely, haukkuminen ja nöyryyttäminen ovat esimerkkejä sanallisesta hyökkäämisestä kiusaamisen muotona. (Aijala, 2022, s.20; Eronen-Levonen ym. 2015, s.151; Pörhölä, 2021, s. 193) Pörhölän (2021) artikkelin mukaan sanallinen hyökkääminen on poikien tyyppisin kiusaamiskokemuksen muoto ammatillisessa koulutuksessa. Myös ammatillisten oppilaitosten tytöt ovat Pörhölän mukaan kokeneet sosiaalisen syrjinnän kanssa saman verran nimittelyä, naurunalaiseksi tekemistä tai kiusoittelua.

7.3 Valheiden levittäminen

Tutkimusaineistosta kävi ilmi, että valheiden levittämistä kiusaamisen muotona tapahtuu niin oppilaitoksissa, työharjoitteluissa kuin verkossakin. Beilmannin (2017, s. 1142) tutkimuksessa haastateltava kuvailee joutuneensa valheellisten juorujen kohteeksi asuessaan opiskelijatovereidensa kanssa samassa asuntolassa ja näiden levittäneen juorua ympäri koulua siitä, että hänen huoneessaan on tuholaisia. Valheellisen juorun seurauksena kiusatun opiskelijan omaisuutta oli tuhottu hänen oltuaan muutaman viikon poissa asuntolasta. Hegna (2017, s. 16) pohtii artikkelissaan tyypillistä "naisten käytöstä" tekemänsä tutkimuksen perusteella ja haastateltaviensa kertomusten mukaan tällaiseen käytökseen kuuluu esimerkiksi juoruilu sekä selkään puukottaminen.

7.4 Fyysinen kiusaaminen

Uusimman kouluterveyskyselyn (2021) mukaan 15,6 % ammatillisessa koulutuksessa opiskelevista pojista on kokenut fyysistä uhkaa vuoden aikana. Työillä vastaava luku on 14,7 %.

Kouluterveyskyselyn tuloksessa opiskelijat ovat vastanneet kysymykseen: *"Onko sinulle viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana tehty seuraavia asioita?"*. Kysymyksen osiot: 1) varastettu tai yritetty varastaa käyttämällä väkivaltaa tai uhkaamalla sillä, 3) uhattu vahingoittaa fyysisesti, 4) käyty fyysisesti kimppuusi kuten lyöty, potkittu tai käytetty jotain asetta. Pörhölän (2021, s. 193) mukaan tyttöjen kokema fyysinen kiusaaminen, kuten pakottaminen, uhkailu, töniminen, lyöminen tai tavaroiden rikkominen tai rahan vieminen on vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan huomattavasti vähäisempää kuin poikien. Uusimman kouluterveyskyselyn (2021) mukaan kokemukset ovat melko samansuuruisia.

Muussa tutkimusaineistossani fyysisen kiusaamisen kokemuksia ei juurikaan mainittu, lukuun ottamatta Beilmannin (2017) artikkelissa haastatellun opiskelijan kokemuksia omaisuutensa tuhoamisesta valheiden levittämisen jälkeen. Terveystieteiden opintojen aikana kiusatuksi tulemisen kokemuksia tutkineet Eronen-Levonen ja työtoverit (2015, s. 151) kirjoittavat artikkelissaan, että hoitajaopiskelijoiden kokemaa fyysistäkin kiusaamista esiintyy esimerkiksi työharjoitteluissa tai muiden opiskelijoiden toimesta.

7.5 Verkkokiusaaminen

Kouluterveyskyselyn (2021) mukaan ammatillisessa koulutuksessa opiskelevista tytöistä jopa 41,8 % kertoo kokeneensa seksuaalista häirintää puhelimesta tai internetissä vuoden aikana. Ero poikien kokemuksiin on valtava, sillä ainoastaan 6,4 % pojista kertoo kokeneensa saman.

Tutkimusaineistossani verkkokiusaamisesta ei löytynyt suoraa esimerkkiä, mutta Dilmaç (2017, s. 1121) ja Aijala (2022, s. 20) kirjoittavat sen olevan tutkimusten mukaan yleistä nuorten keskuudessa. Nykypäivänä esimerkiksi sosiaalinen syrjintä ja valheiden levittäminen kuten myös sanallinen hyökkääminen on helppoa toteuttaa puhelimen tai internetin välityksellä.

7.6 Opettaja kiusaajana

Jauholan ja Kortelaisen (2018, s. 49) raportissa tarkastellaan yhdenvertaisuuden ja tasa-arvoa tukevien käytänteiden toteutumista opiskelijan kannalta. Raportin mukaan opiskelijat kertovat kokeneensa käytännön toiminnan olevan ristiriidassa käytänteiden kanssa. Opettajat ovat opiskelijoiden kertoman mukaan käyttäneet vahvasti sukupuolinormittavaa ja jopa loukkaavaksi tulkittavaa puhetapaa ja esimerkiksi muun sukupuolinen opiskelija kertoo kokeneensa, ettei voi olla oma itsensä oppilaitoksessa.

Eronen-Levonen ym. (2015, s. 151) toteavat, että keskeistä opettajan taholta koetulle kiusaamiselle on liian vaativa ja epäreilu kohtelu. Opiskelutehtävien liian tiukat palautuspäivämäärät ja epärealistiset tehtävät voidaan myös kokea kiusaamisena opettajan taholta. Eräs opiskelija kommentoi Jauholan ja Kortelaisen (2018, s. 41) raportissa sitä, ettei erilaisuutta tunnuta ymmärrettävän opettajien keskuudessa, vaan kaikkien oletetaan olevan samanlaisia nopeita ja vaivattomasti oppivia. Opiskelijan mukaan neurologisista poikkeamista voi saada tuomitsevia kommentteja, joissa epäillään opiskelijan kykyä toimia alalla. *“Opettajien käytös on usein hyvin latistavaa, kehuja et kuule mutta mokaappa jotenkin niin siitä saat kyllä kuulla ja kärsiä myös jälkikäteen. Mielivaltaista aukroriteetin käyttöä.”* Kouluterveyskyselyn (2021) mukaan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista 10,2 % kokee, etteivät opettajat kohtele opiskelijoita oikeudenmukaisesti.

8 Kiusaamiseen vaikuttaneet asiat

Toinen tutkimuskysymyksenäni oli ”Mitkä asiat vaikuttavat ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden kokemaan kiusaamiseen?”. Tämän kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineiston mukaan kiusaamiseen vaikuttavia asioita on paljon ja ne ovat moniulotteisia. Seuraavaksi avaan aineistoni perusteella tutkimuskysymykseeni löytyneitä vastauksia.

8.1 ”Kiusatun ura”

Beilmann (2017, s. 1140) kirjoittaa artikkelissaan, että opiskelijoiden aiemmilla kouluasteilla kokemalla kiusaamisella on valitettavan suuri vaikutus kiusaamisen jatkumiselle myös toisella asteella, esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa. Beilmannin mukaan tutkimukset osoittavat, että kiusaamisen uhreiksi joutuneet opiskelijat kärsivät usein pitkäkestoisesta ”kiusatun urasta”. Tähän olisi tärkeää puuttua jo heti ammatillisen koulutuksen alkaessa ja Jauholan & Kortelaisen (2018, s. 50) raportissa nostettiin esiin peruskoulun siirtotietojen tärkeys tapauksissa, jolloin koulutukseen ovat siirtymässä esimerkiksi kiusaaja ja kiusattu.

Kiusaamisen uhriksi joutumiselle voi tutkimusten mukaan olla syynä se, että uhri on jollakin lailla erilainen kuin muut. Hän saattaa pukeutua eritavoin tai hänen olemuksensa, käytöksensä tai puhetapansa voi olla erilainen. Usein kiusatuiksi joutuvat opiskelijaryhmän hiljaiset, yksinäiset tai ”nörtit”. Kiusaamisen uhrille yhteisössä rakennettu ryhmästä poikkeavuus tai erilaisuus voi oikeuttaa kiusaamisen ja/tai häirinnän häntä kohtaan. (Beilmann, 2017, s. 1140–1141) Kiusatuksi voi joutua myös maahanmuuttajataustansa tai ikänsä vuoksi. (Eronen-Levonen ym. 2015, s. 151) Joissakin ammatillisen koulutuksen yksiköissä opiskelijat asuvat asuntoloissa, jolloin kiusattujen kokemukset voivat jatkua jopa vapaa-ajalla. (Beilmann, 2017, s. 1142)

Samaa sukupuolta olevien opiskelijaryhmien sosiaalisia suhteita tutkinut Hegna (2017) kuvaa saman sukupuolen välistä kilpailuhenkisyyttä sekä hierarkiaa ja sen vaikutuksia kiusaamiseen. Myös muiden ammatillisten oppilaitosten ”kirjoittamaton” hierarkia opiskelijoiden kesken voi vaikuttaa siihen, miten kiusaamista ilmenee. Hierarkiassa korkealla olevat opiskelijat voivat kokea oikeudekseen kohdella huonosti hierarkiassa matalalla olevia opiskelijoita. (Beilmann, 2017, s. 1148)

8.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisyn vähyys

Aiemmat kiusaamiskokemukset voivat heijastua vahvasti nykyisiin sekä tuleviin opintoihin ja olla opiskelujen keskeytysten taustalla. (Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 50; Beilmann, 2017, s. 1147) Opiskelijoiden usko siihen, että kiusaamiseen voidaan oikeasti vaikuttaa ammatillisessa koulutuksessa voi olla heikko ja tästä syystä kiusaamisen vastaisuuden viestin tulisi olla vahva jo nivelvaiheyhteistyössä perusopetuksen kanssa. (Jauhola & Kortelainen, 2018, s.50)

Opintoihin kiinnittymisen ja kiusaamisen välistä yhteyttä tutkinut Aijala (2022, s. 13) toteaa, että opintoihin kiinnittymisen on todettu voivan myös suojata opiskelijaa kiusaamiselta. Sekä muiden kiusaamisen että kiusatuksi tulemisen riskin vähentyminen liittyy emotionaaliseen kiinnittymiseen opinnoissa. Myös Eronen-Levonen ym. (2015, s. 160) toteavat, että ammatillisessa perusopetuksessa on kiinnitettävä nykyistä enemmän huomiota tunne- ja sosiaalisten taitojen opetukseen. Opiskelijoiden keskinäiseen vuorovaikutukseen vaikuttaminen esimerkiksi ryhmäytämisen avulla ja keskinäistä palautteen antoa ohjaamalla lisää emotionaalista sitoutumista opintoihin ja vuorovaikutustaitojen oppimista. (Pörhölä, M. 2021, s. 195)

Dilmaç (2017, s. 1127) kirjoittaa artikkelissaan nuorten arvojen vaikutuksesta verkkokiusaamiseen sekä heidän kokemaansa toivottomuuteen. Artikkelissa hän toteaa, että tutkimusten mukaan kiusaajan heikko arvopohja vaikuttaa lisäävästi verkkokiusaamisen määrään, eivätkä he välttämättä tunne häpeää tai syyllisyyttä kiusaamisestaan. Tutkimus on myös osoittanut, että esimerkiksi seurakuntien ylläpitämissä ammatillisissa oppilaitoksissa kiusaaminen on vähäisempää, sillä niiden opetussuunnitelmissa viedään opiskelijoille viestiä siitä, kuinka uskonto ei salli kiusaamista ja tällä on vaikutusta opiskelijoiden käytökseen. (Yerlikaya, 2014, s.146)

Ammatillisen koulutuksen opiskelijat ovat jo sen ikäisiä, että heidän käyttäytymiseensä vaikuttaminen onnistuu parhaiten jakamalla tietoa. Kiusaamiseen vaikuttaminen on mahdollista lisäämällä siihen liittyvää ymmärrystä, ja tätä kautta myös ajattelutapoihin ja asenteisiin on mahdollista vaikuttaa. (Pörhölä, 2021, s.160)

8.3 Kiusaamiseen puuttumisen haasteet

Sekä opettajien että ohjaajien toiminta ryhmiensä kanssa ja ryhmäänsä suhtautuminen vaikuttavat suurissa määrin opiskelijaryhmien hyvinvointiin ja toimintakykyyn. (Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 51) Kaikissa oppilaitoksissa tulisi olla suunnitelma opiskelijoiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä, ja näin yleensä onkin, mutta prosessi kuvataan suunnitelmassa usein hankalasti, jolloin kiusaamiseen puuttuminen on haasteellista ja epäselvää.

Kiusaamisongelman tunnistaminen ammatillisessa koulutuksessa voi olla haasteellista sen itsenäisyyden vuoksi. Opettajien ja ohjaajien mahdollisuudet tarkkailla opiskelijoiden keskinäisiä vuorovaikutustilanteita voivat jäädä vähäisiksi, jonka seurauksena kiusaaminen ei tule huomatuksi. (Pörhölä, 2021, s. 195) Tämän lisäksi opintoja suoritetaan enenevässä määrin verkkoympäristössä, jolloin kiusaamisen huomaaminen on vaikeaa.

Suurin osa kiusatuiksi joutuneista ei kerro kokemuksistaan oppilaitoksen henkilökunnalle, sillä ajattelee kiusaamisen pahentuvan entisestään. Myöskään kiusaamista sivusta seuraavat opiskelijat harvoin kertovat näkemästään ja saattavat jopa jättää sen kokonaan huomioimatta, sillä se ei kosketa heitä itseään. (Beilmann, 2017, s. 1143–1144) Kiusaamisesta kertomisen rohkaisua tulisi pitää yllä ja lisätä myös ammatillisen opiskelun kontekstissa.

9 Pohdinta ja jatkotutkimusaiheet

Kiusaamisen ajatellaan usein liittyvän lasten elämään ja loppuvan iän karttuessa ja järjen sekä empatiakyvyn kasvaessa. Päivänselvää on kuitenkin se, että kiusaaminen jatkuu myös aikuisuuteen ja aikuisuudessa, perusopetuksen jälkeen toisen asteen opinnoissa, korkea-asteen koulutuksessa sekä työelämässä. Kiusaaminen on aina subjektiivinen kokemus ja tästä syystä sen tarkka määrittäminen on haasteellista, kuten myös sen tunnistaminen ja siihen puuttuminen.

Omassa työssäni kouluympäristössä olen usein törmännyt kiusaamiseen ja sen aiheuttamiin seurauksiin kuin myös siihen, miten haasteellista sen kanssa toimiminen on. Tätä

kirjallisuuskatsausta tehdessäni sain aiheesta lisää tietoa ja uusia ajatuksia sekä innostusta kiusaamisen ennaltaehkäisemisen kehittämiseen kouluympäristössä.

Tätä kuvailevaa kirjallisuuskatsausta suunnitellessani ja aloittaessani tarkoitukseni oli tarkastella ja kuvata tyttöjen ammatillisessa koulutuksessa kokemaan kiusaamista ja siihen vaikuttavia asioita. Ammatillisessa koulutuksessa tytöt ovat monien alojen opiskelijoissa usein vähemmistönä, ja minua kiinnosti heidän näkökulmansa kiusaamiseen liittyvissä asioissa.

Melko pian tutkimusaineiston etsinnän alkupuolella kävi ilmi, ettei tyttöjen kokemasta kiusaamisesta ammatillisen koulutuksen aikana tule löytymään riittävää aineistoa luotettavaa kirjallisuuskatsausta varten, joten päätin sen sijaan tutkia opiskelijoiden kiusaamiskokemuksia ammatillisessa koulutuksessa sekä niihin vaikuttavia asioita. Aineistonkeruuvaiheessa ilmeni, että tätäkin aihetta on Suomessa tutkittu erittäin vähän ja tutkimusaineistoa tulisi etsiä kansainvälisestä aineistosta. Kansainvälisenkin aineiston löytämisen haasteeksi nousivat esimerkiksi kulttuurilliset erot koulutuksessa eri maiden kesken ja se voiko suomalaista ammatillista koulutusta verrata esimerkiksi ammatilliseen koulutukseen Aasiassa.

Tutkimusaineistoni perusteella kävi ilmi, että kiusaamiskokemukset ammatillisessa koulutuksessa ovat likimain samankaltaista kuin muunlaisessakin kouluympäristössä, tai elämässä yleensä. Yhdensaisena haasteena sen tunnistamiselle ammatillisessa koulutuksessa on opintojen itsenäisyys ja työharjoittelujaksot, jolloin esimerkiksi opettaja ei ole näkemässä mahdollista kiusaamista. Kiusatuksi joutumisen riski ammatillisessa koulutuksessa liittyy valitettavan usein myös siihen, että uhrilla on kiusaamiskokemuksia jo pitkältä ajalta ennen sinne siirtymistä.

Eriyisen paljon kiinnostuin kirjallisuuskatsausta tehdessäni kiusaamiseen vaikuttavista asioista ja varsinkin siihen, miten sitä voitaisiin mahdollisimman hyvin ennaltaehkäistä. Aineistossani korostuivat oppilaitoksen henkilökunnan rooli kiusaamisen tunnistamisessa sekä opettajien ja muun henkilökunnan kohtaamistaidot kiusaamiseen puuttumisessa. Ammatillisessa koulutuksessa työskentelevien koulutustaustat voivat olla hyvinkin erilaisia keskenään ja tästä syystä täydennyskoulutuksen merkitys korostuu. Selkeät prosessit kiusaamiseen puuttumisessa tukevat myös sekä kiusatuksi joutunutta että siihen puuttujaa.

Tämän kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tuloksia pystyn varmasti hyödyntämään omassa työympäristössäni ja sen toiminnan kehittämiseksi. Vaikka tutkimusaineisto ei paljastanutkaan mitään täysin uutta tietoa, ovat tulokset kuitenkin ajatuksia ja keskustelua herättäviä.

Tutkimusaineiston tulosten perusteella kiusaamisen puuttumisen prosessit saattavat olla oppilaitoksissa käytäntöön tuotuina puutteellisia ja jäin miettimään tämän merkitystä sille, kuinka helposti ja hyvin kiusatuksi joutuneet saavat apua ja kiusaaminen loppuu. Prosessien tuominen kaavioista käytäntöön on opiskelijoiden sekä myös henkilökunnan kannalta merkittävä asia.

Opetushallituksen (2022) laatimissa koulutuksen järjestäjiä koskevissa kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisemisen sekä kurinpidon määräyksissä elokuussa 2022 voimaantulleet muutokset vastuuttavat opiskelijoita olemaan syrjimättä ja kiusaamatta muita opiskelijoita ja tutkimusaineiston kautta aloin miettimään ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden arvomaailman sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen vaikutusta kiusaamiseen. Kyseisten asioiden merkitys korostui myös tutkimusaineistossa ja sai minut miettimään millä kaikilla tavoin niitä voitaisiin tukea ammatillisen koulutuksen kontekstissa. Suurilta osin tämä varmasti on resurssiasia, kun ei ole riittävästä työntekijöistä esimerkiksi opiskeluhuollon palveluissa, ei ole mahdollisuutta keskittyä riittävästi yhteisölliseen työhön, mutta toisaalta, on varmasti myös keinoja lisätä näitä mahdollisuuksia esimerkiksi moniammatillisen verkostoyhteistyön kautta.

Ainoastaan yksi tutkimusaineistoni tutkimus käsitteli tyttöjen ammatillisessa koulutuksessa kokemaa kiusaamista, ja sitäkin ainoastaan samaa sukupuolta olevien opiskelijoiden välillä. Itseäni kiinnostaa edelleen, onko sukupuolella merkitystä siihen millaista kiusaamista ammatillisen koulutuksen opiskelijat ovat kokeneet ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Onko tyttöjen kokema kiusaaminen erilaista kuin poikien ja vaikuttavatko siihen erilaiset asiat? Tätä olisi varmasti hyvä jatkossa tutkia, kuten myös kiusaamista suomalaisessa ammatillisessa koulutuksessa yleensä.

Lähteet

Aijala, A. (2022). *Ammatillisissa opinnoissa kiusaamista kokeneiden nuorten opintoihin kiinnittyminen ja odotukset tulevaisuudesta* (Master's thesis, Itä-Suomen yliopisto).

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/27502/urn_nbn_fi_uef-20220410.pdf?sequence=1

American Psychological association. (2022). *APA dictionary of psychology*.

https://dictionary.apa.org/bullying?_ga=2.23880378.1824518266.1668614977-548831113.1668614977

Ammattikasvatuksen aikakauskirja. (2021). <https://akakk.fi/ammattikasvatuksen-aikakauskirja/>

Beilmann, M. (2017). Dropping out because of the others: bullying among the students of Estonian vocational schools. *British journal of sociology of education*, 38(8), 1139–1151.

https://eric.ed.gov/?q=vocational+education+bullying&ff1=dtySince_2013&id=EJ1160315

Brendgen, M., & Poulin, F. (2018). Continued bullying victimization from childhood to young adulthood: A longitudinal study of mediating and protective factors. *Journal of abnormal child psychology*, 46(1), 27–39.

https://www.researchgate.net/publication/317592783_Continued_Bullying_Victimization_from_Childhood_to_Young_Adulthood_a_Longitudinal_Study_of_Mediating_and_Protective_Factors

Dilmaç, B. (2017). The Relationship between Adolescents' Levels of Hopelessness and Cyberbullying: The Role of Values. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(4), 1119–1133.

<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1148344.pdf>

Eronen-Levonen, E., Koivula, M., & Joronen, K. (2015). ”Se oli aina kuin veitsellä olis lyöty...” Kokemuksia kiusatuksi tulemisesta terveydenhuoltoalan opintojen aikana. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 52(2). <https://journal.fi/sla/article/view/52496>

Hegna, K. (2017). Conflicts, competition and social support in female-dominated vocational education—breaking or reaffirming stereotypical femininity?. *Journal of Vocational Education & Training*, 69(2), 196–213. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/58526>

Hietajärvi, L. (2021). Verkon vaarat. *Ilmiökartta*.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/329225/Verko_vaarat_Ilmiokartta_Sofi_2021_Hietajarvi.pdf?sequence=1

Jauhola, L., & Kortelainen, J. (2018). Osallisena opinnoissa. *Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa. Raportit ja selvitykset, 7*.

https://www.kpedu.fi/docs/default-source/yhteystiedot/190557_osallisena_opinnoissa.pdf

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S. M., Pietilä, A. M., Jääskeläinen, P., & Liikanen, E. (2013). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: Eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon/Narrative literature review: From a research question to structured knowledge. *Hoitotiede, 25*(4), 291.

Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L., & Lahtinen, M. (2020). Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. *Oppaat ja käsikirjat, 2020, 3a*.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kiusaamisen_vastainen_työ_kouluissa_ja_oppilaitoksissa.pdf

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta 631/1998.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980631>

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>

Laukia, J. (2013). Tavoitteena sivistynyt kansalainen ja työntekijä: Ammattikoulu Suomessa 1899–1987. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/41667>

Laukia, J., & Korhokangas, M. (2014). Ammatillisen koulutuksen kehityslinjoja. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja, 16*(4), 4–8.

<https://journal.fi/akakk/article/view/113844/67151>

Niela-Vilén, H-K. & Hamari, L. (2016). Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa Stolt, M., Axelin, A., & Suhonen, R. (toim.), *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä (s.23–31)*. Turun yliopisto, 2.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2022). *ammattillisen koulutuksen reformi*.

<https://okm.fi/amisreformi>

Opetushallitus. (2022). Perustietoa oppivelvollisuuden laajentamisesta.

<https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/perustietoa-oppivelvollisuuden-laajentamisesta>

Opetushallitus. (2022a). Ammatillinen koulutus Suomessa. [https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-](https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillinen-koulutus-suomessa)

[tutkinnot/ammattillinen-koulutus-suomessa](https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillinen-koulutus-suomessa)

Opetushallitus. (2022b). Kiusaamisen ja syrjinnän ehkäisyyn sekä kurinpitoon 1.8.2022

voimaantulevat muutokset. [https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kiusaamisen-ja-syrjinnan-](https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kiusaamisen-ja-syrjinnan-ehkaisyyn-seka-kurinpitoon-182022-voimaan-tulevat)

[ehkaisyyn-seka-kurinpitoon-182022-voimaan-tulevat](https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kiusaamisen-ja-syrjinnan-ehkaisyyn-seka-kurinpitoon-182022-voimaan-tulevat)

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2020/20201214>

Ottu ry. (2022). <https://ottu.fi/ammattillisen-koulutuksen-tutkimusseura-ottu-ry/>

Ottu ry. (2022a). Ammatillisen koulutuksen tutkimus. [https://ottu.fi/ammattillisen-koulutuksen-](https://ottu.fi/ammattillisen-koulutuksen-tutkimus/)

[tutkimus/](https://ottu.fi/ammattillisen-koulutuksen-tutkimus/)

Pörhölä, M. (2021) Kiusaamiskokemukset opiskelijan hyvinvoinnin uhkana. Teoksessa Kunttu, K., Komulainen, A., Kosola, S., Seilo, N. & Väyrynen, T. (toim.), *Opiskeluterveys*. (s.192–196). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Pörhölä, M. (2008). Koulukiusaaminen nuoren hyvinvointia uhkaavana tekijänä –Miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaissuhteille? [School bullying as a risk factor for the wellbeing of an adolescent. What happens to the peer relationships of bullied and bullies?]. Teoksessa Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.), *Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja 2008* (Julkaisuja 84; s. 94–104). Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimus-verkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta & Stakes.

Rikoslaki 1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L21>

Rikosuhripäivystys. (2019). <https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-3-2019/juristi-vastaa-milloin-kiusaaminen-on-rikos/>

Salminen, A. (2011). Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Stolt, M., Axelin, A. & Suhonen, R. (2016) Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. *Turun yliopisto*, 2.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2021). *Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK)*. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2021). *Kouluterveyskysely*. Perustulokset. https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=600836&mittarit_0=199799&mittarit_1=199281&mittarit_2=200554&vuosi_0=v2019&kouluaste_0=161219#https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2alue_0=600836&mittarit_0=199799&mittarit_1=199281&mittarit_2=200554&vuosi_0=v2019&kouluaste_0=161219#

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022). *Kouluterveyskysely*. [Kouluterveyskysely - THL](https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2022a). *Kouluterveyskysely 2021*. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>

Tilastokeskus. (2022). *Ammatillinen koulutus*. https://www.stat.fi/meta/kas/ammatil_koul.html

Vipunen.fi. (2022). *Opetushallinnon tilastopalvelu*. <https://vipunen.fi/fi-fi/layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Ammatillinen%20koulutus%20-%20opiskelijat%20ja%20tutkinnot%20-%20live%20-%20opiskelijat%20ja%20tutkinnot.xlsb>

Yerlikaya, I. (2014). Evaluation of bullying events among secondary education students in terms of school type, gender and class level. *International Journal of Progressive Education*, 10(3), 139–149. 258547 (dergipark.org.tr)